

Voorzitter,

Partir c'est mourir un peu. Aan deze levenswijsheid moet je meteen denken bij een afscheid en zeker een afscheid van de Eerste Kamer. En zoals bij elk cliché zit er ook nu een kern van waarheid in. We sluiten immers met dit afscheid een belangrijke periode van ons leven af, een periode die hoe dan ook impact heeft gehad. Maar ik kan ervan getuigen dat er ook na de Eerste Kamer nog leven is. Ik heb dat duidelijk ervaren toen ik in 2015 na drie termijnen voor de eerste keer afscheid nam. De ervaring die je als oud-senator meeneemt en de vriendschappen die je hebt opgedaan blijven altijd bestaan. Toen ik in 2019 weer terug kwam in de Kamer, voelde dat dan ook niet als een wederopstanding maar als het doorgaan met mijn leven maar dan weer op de oude vertrouwde wijze als Eerste Kamerlid. De eerste Kamer laat je nooit meer los. Dit ter geruststelling voor de vertrekkende collega's die bang zijn om na vandaag in een groot gat te vallen. Overigens is de uitdrukking *Partir c'est mourir un peu* in het verleden ook een enkele keer gehanteerd door een kennelijk over zijn ex-collega's zeer ontevreden gepensioneerde, die in zijn afscheidstoespraak deze uitspraak deed en er aan toevoegde 'En dat wens ik u allemaal toe'. Dat kan natuurlijk nooit in deze Kamer zijn gebeurd, want daarvoor zijn de onderlinge verhoudingen veel te goed.

Voorzitter, de afgelopen periode was om twee volstrekt unieke redenen extra bijzonder: de uitbraak van de coronapandemie en het vertrek van het Binnenhof naar de huidige locatie in de Kazernestraat. Beide zaken hebben grote invloed gehad op het functioneren van de Eerste Kamer.

Eerst corona. Ik herinner me nog levendig dinsdag 10 maart 2020. Niet alleen omdat ik op die dag jarig was en mijn fractie op heerlijke Bossche bollen had getrakteerd, maar vooral omdat toen in de grootste commissiezaal, de voormalige fractiekamer van het CDA, door de commissies Financiën en SZW een eerste briefing met de ministers Koolmees en Hoekstra plaatsvond over het nieuwe pensioenstelsel. Veel van de punten die we afgelopen week in het Kamerdebat over de nieuwe pensioenwet hebben besproken kwamen toen ook al aan de orde. Wat deze bijeenkomst het waard maakt om te worden herinnerd, is dat we toen zowat schouder aan schouder als haringen in een ton in die commissiekamer zaten, terwijl een goede week daarvoor de eerste officiële Nederlandse coronapatiënt werd gemeld, nota bene woonachtig in mijn eigen woonplaats Loon op Zand. Een week na deze briefing werd een complete lockdown afgekondigd en konden we niet meer in de oude vergaderzaal vergaderen. Eigenlijk een wonder dat er toen geen besmettingen zijn geweest; deze zouden dan ongetwijfeld mede aan het nieuwe pensioenstelsel zijn toegeschreven.

De Eerste Kamer toonde toen zijn grote creativiteit en flexibiliteit. Commissievergaderingen werden voortaan digitaal gehouden en vanaf mei 2020 werd de Ridderzaal omgetoverd tot plenaire vergaderzaal van de Eerste Kamer waarin de leden op anderhalve meter afstand van elkaar zaten. Mondkapjes werden verplicht, handen schudden, tot dat moment een ritueel dat je tientallen keren per vergaderdag deed, werd taboe. Groot respect voor de wijze waarop u, Voorzitter, samen met de griffie en alle medewerkers van de Eerste Kamer dit heeft gemanaged.

De tweede zeer bijzondere gebeurtenis in de afgelopen vier jaren is natuurlijk de verhuizing van het Binnenhof naar de huidige locatie aan de Kazernestraat geweest. Was de overgang van

de schitterende historische vergaderzaal met het grote portret van Willem II die op ons toekeek naar de even historische en prachtige Ridderzaal nog wel te doen – je verwachtte elk moment Oldenbarnevelt ergens tegen te komen, met of zonder hoofd -, de overgang naar de huidige vergaderzaal annex huisvesting was voor de meesten van ons toch wel een cultuurshock, waar we eigenlijk nog steeds niet van zijn bekomen. Nadere uitleg is niet nodig. Toch, als u me toestaat, Voorzitter, één voorbeeld. In de locatie aan het Binnenhof plachten we te lunchen en te dineren in de prachtige historische Noenzaal. Ik heb nog niemand deze aanduiding horen gebruiken, ook niet per ongeluk, voor de huidige eetgelegenheid. Gelukkig is het slechts een tijdelijke huisvesting, maar niemand weet wat tijdelijk in Den Haag betekent.

Wat niet veranderd is, voorzitter, en hopelijk ook nooit zal veranderen, is de even professionele als hartelijke ondersteuning die de leden zowat dagelijks mogen ondervinden van de griffie, overige staf en medewerkers. Dat is grote klasse. Dank zij deze prima ondersteuning leer je ook de waarde van een protocol en reglement van orde te waarderen. Ik kwam als voorbeeld laatst vroeg in de ochtend na een lange file aan in de Eerste Kamer en werd daar met applaus begroet door diverse collega's. Ik dacht een fractie van een seconde dat men waardering had voor mijn inbreng voor het belastingdebat, maar realiseerde me vlak daarna dat men vooral blij was dat met mijn handtekening het quorum was bereikt zodat de vergadering kon beginnen. De kwaliteit van de ambtelijke ondersteuning kan niet genoeg worden geprezen. Of het nu gaat om het verzorgen van de restauratieve benodigdheden, de onmisbare koffie en thee – het valt me overigens op dat in het verleden meer alcohol in de vorm van jenever en wijn na afloop van de debatten werd genuttigd – de informatievoorziening, de IT-ondersteuning de steun van de griffie en al die andere service die de Kamerleden mogen ondervinden. Heel veel dank hiervoor.

Ten slotte, Voorzitter, zeer veel dank voor uw mooie toespraken vandaag en ook veel dank aan alle collega's voor de praktisch altijd collegiale en hartelijke sfeer onderling. Laten we ons blijven realiseren dat dit niet vanzelfsprekend is, maar een voortdurende opdracht is voor alle leden van deze Kamer om de Kamer datgene te laten doen wat nodig is in het belang van de democratische rechtsstaat.

Ik wens mijn medevertrekkende collega's heel veel plezier in hun post Eerste Kamer periode en u, voorzitter, en de andere doorgaande leden heel veel succes in de nieuwe termijn; wij zullen u in de gaten blijven houden!

Ik dank u wel voor de aandacht.